

יצחק-לייב פרץ

דער משוגענער בטלן

.1

ער איז געלאָפֿן אויף און אָפּ בייטאָג איינער אליין אין בית-מדרש און פלוצלינג זיך אָפּגעשטעלט.

— רבוננו של עולם, ווער בין איך?

— ווער בין איך?... מען רופֿט מיד: בערל חנהטשעס... נו, בין איך דען בערל חנהטשעס? בין איך דער נאָמען? — די שילד איז נאָך נישט די קלייט! דאָס הויז, וווּ דער רבֿ וווינט, הייסט: "פאָד-קאַרפּיעס" און איך — בערל חנהטשעס!

אין טשאַכנאָוקע קען מען מיד: מען ווייסט, ווער בערל חנהטשעס איז; אָבער אין אַמעריקע? ווען איינער למשל גיט אַזוי ראַפּטעס אַ זאָג אַרויס אין אַמעריקע, אין בית-מדרש: "בערל חנהטשעס"... נו, וואָלט עמעץ געוויסט, אַז מען מיינט מיד?

שאני הכא! דאָ איז עפעס אַנדערש, דאָ גיט יעדער אַ שמייכל, אַ שאַקל מיטן קאָפּ, מאַכט אַזוי אַ תנועה... "אַ באַקאַנטע זאָך, בערל חנהטשעס!". איינער טראַכט: דער בטלן, דער צווייטער — דער משוגענער, דער דריטער — כּווייס וואָס; דער פֿערטער וועט זיך דערמאָנען, אַז איך הייס נאָכן פֿעטער בערל. — טייבעלע, אמת, גיט אַ קרעכץ דערבײַ, ווייל זי ווייסט, אַז איך בין נעבעך אַ יתום. אָבער אין אַמעריקע, וווּ מען קען נישט חנה די זיצערקע, און וווּ מען ווייסט נישט, אַז עס איז געווען אויף דער וועלט אַ בערל חקרן, דער מאַמעס אַ ברודער, וווּ מען ווייסט נישט, אַז איך בין, וואָס מען רופֿט מיד: אַ משוגענער, אַ בטלן, אַ יתום און אַפֿשר גאָר אַ חקרן אויך. (איך בין,

דאָכט זיך, געראַטן אין פֿעטער אַרײַן) וואָס פֿאַר אַ רושם וואָלט
דאָרט געמאַכט: בערל חנהטשעס!?

עפעס ווייס איך דאָ יאָ, ווער איך בין? איך אליין זאָג דאָך: אַ
משוגענער, אַ בטלן... נו דאָס בין איך!

– בין איך דען נישט משוגע? וועלכער מענטש שטעלט זיך אַנידער
קלערן, ווער ער איז? אַ מענטש איז אַ מענטש! איך בין אַ מענטש אין
הײַס: בערל חנהטשעס... וואָלט איך געווען אַ הויז, וואָלט איך אפֿשר
געהײסן: פֿאָד-קאַרפּיעס, – אַן אַרעסטאַנט – וואָלט איך געהאַט אַ
לאַטע אויף די אַקסל און אַ נומער... וואָלט מײַן טאַטע, נישט די
מאַמע, געווען דער פֿאַרזאָרגער, דער "פּרנסה געבער", נישט דער
בטלן, וואָלט איך געהײסן, "בערל שמערלס". עס וואָלט אפֿילו שווער
געווען אַרויסצוזאָגן: "בערל שמערלס", נאָר מען וואָלט שוין
געמוזט! און אפֿשר וואָלט איך דעריבער ווייניקער געווען בײַ מענטשן
אין די מײַלער – ווען מײַן נאָמען זאָל זיך נישט אַזוי גלאַטיק
אַראָפּקאַלערן פֿון דער צונג.

– אָבער, ווי איך וואָלט געהײסן – אַ מענטש בין איך...

– אַ מענטש! נאָר אַ בטלן דערצו... מאַלע אַ מענטש בלייבט אַ יתום,
נו, ווײַנט ער אין בית-מדרש? קראַנק בין איך עפעס צו טאָן? אין
שליחות גיין, האַלץ האַקן, אַ משרת ווערן און גיין אָנגעטאָן אַ בגד,
נישט קרוע-בלוא; עסן ברויט, נישט זײַן ביז דרייסיק יאָר אַ ישיבֿה-
בחור, עס זאָל מיר פֿעלן צוויי טעג אין דער וואָך און אַרומדרייען זיך
אַלץ און קלערן: ווער איך בין!?

– איך וואָלט כאַטש געוויסט, ווער מײַן קאַפּאַטע איז; אַצינד, אָסור
אויב איך ווייס! – אַ שטיק באַנדיט, אַ שטיק חיים, אַ שטיק יונה,
דריי פֿערטל פֿון מיסט! אַ מערכה. טײַבעלע קאָן נייען, אַנישט וואָלט
איך געווען אַדם נאָקעט.

– איז דען דאָס אליין נישט קיין שגעון? אַזאַ מין בטלנות, אַזאַ מין
בטלנות! גאָרנישט... שמערל, חיים, יונה... עס האָט אַ שיעור, וויפֿל
בית-מדרשניקעס איך האָב איבערגעלעבט!... איינער איז שוין אַ
סוחר, איינער – אַ טרעגער, איינער – אַ שענקער; אַ דאגה, איינער
איז שוין אַן אַלמן אפֿילו, שמערל האָט שוין דאָס דריטע ווײַב; נאָר

אלע האָבן קינדער, געשעפֿטן, עסקים; גוט, שלעכט, נאָר פֿאַרנומענע מענטשן, עסן נישט קיין טעג, זענען נישט קיין בטלנים... מענטשן! איד וויל אויך זיין אַ מענטש!

– וואָס הייסט אַ מענטש?

– ווי איד בין אַ ייד, איד בין קיין מענטש נישט!

– ווי איד בין אַ ייד! איד בין אַ ייד! אמת, איד בין אַ ייד, נאָר גאָנץ טשאַכנאָוקע זענען אויך יידן און זענען נישט איד! למאי, איד בין אַ מאַנספאַרשוי, (כאָטש אַ קלאָג צו מיין מאַנספאַרשוי, אַ ווייטיק צו אים!) נו... אלע מענטשן, וואָס זענען נישט קיין נקבֿות, זענען מאַנספאַרשוינען, אַ כלל, זענען אלע בערל חנהטשעס!

– ניין, ברודער בערל! נאָר דורך נישט! דו ביסט אַ מאַנספאַרשוי, דו ביסט אַ ייד, אמת; נאָר נישט דו ביסט דער מאַנספאַרשוי, נישט דו ביסט דער ייד!... דו ביסט עפעס אַנדערש; דאָס אַלץ איז נאָר אַ צולאָג, צוגעגעבענע זאַכן; אָבער נישט דו אַליין...

– איד רעד מיך איין, אַז איד בין אַ בטלן, אַ משוגענער, אַ יתום, אַן אומגליקלעכער מאַנספאַרשוי... נאָר בטלנים, משוגעים, יתומים זענען דאָ אַ סך, אפֿשר אַזוינע מאַנספאַרשוינען ווי איד בין – ווייניקער; נאָר דאָ איז, אַ דאגה, אפֿשר אין אַן אַנדער שטאָט, אפֿשר אין אַמעריקע, נו, זענען אלע איינס? חס-ושלום. יעדערער פֿאַר זיך!...

– נו, ווער זשע בין איד, צו אַל די שוואַרצע יאָר!

– עס האָט געמוזט אין מיר אַריין אַ דיבוק, עס מוז עמעץ זיצן אין מיר און קלערן איבער מיר, און מיר דאַכט זיך: איד אַליין קלער! אַ והאָ-ראַיה, ווען איד האָב פֿוח (אַ גאַנצע וואָך, אויסער מאַנטיק און דינסטיק), האָט יענער אויף מיר קיין שליטה נישט; קלער איד ווייניקער! און באמת, די חקירה איז, אַז קיין שום מענטש אין דער וועלט קאָן נישט איבערקלערן זיך אַליין! – ווי הייסט, איד וויל מיך משיג זיין? איד וויל מיך אַרויסרייסן פֿון מיר אַרויס, אַוועקשטעלן זיך אָדער אים אָן אַ זייט, "ער" זאָל קוקן אויף מיר! איד-ער זאָל קוקן אויף ער-איד!...

כא, כא, כא! ווי הייסט! זאל איך מיר נאָר באַרעכענען! ... עפעס
ווערט מיר וואַרעם אין קאָפּ! ...

(ער לויפֿט צו צום כיור, גיסט זיך אָפּ מיט קאַלט וואַסער; שלעפט
אַרויס פֿון הינטערן אויוון אַ שמאַטע, און בינדט זיך שטייף אַרום
דעם שטערן).

– אַצינד וועט עס גיין. נאָך אַ מאָל! ... איך וויל וויסן, ווער איך אליין
בין ...

– וווּ זאל איך קוקן, אַראָפּ צי אַרויף? רעכטס – צי לינקס? ... איך
בין דאָך אין מיר. ווען איך, למשל, קריך אַרויף אויפֿן ארון-קדוש,
בין איך אין גאַנצן אויבן; איך וועל אונטן גאַרנישט איבערלאָזן.
לאָמיד לויפֿן אין קעלער אַריין, וועל איך זיין אין גאַנצן אונטן ... נו,
אַזוי ווי קאָן איך קוקן אויף מיר!?

– היכי דמי!?

– וואָס דען זיצט אין מיר און קלערט פֿאַר מיר?

– און עפעס זיצט דאָך פֿאַרט ... האָ? ...

– איך ווייס דאָך, אַז ווען עס זענען געלעגן ביי דער שמשטע
אומגעציילטע קיכלעך און איך האָב שוין דריי טעג קיין מאכל נישט
געהאַט אין מויל, האָב איך גאַנץ שטאַרק חשק געהאַט אַראָפּצושניפֿן
אַ קיכל ... נאָר איך האָב געזאָגט: ניין! מען טאָר נישט! נישט מײַן ...
דערנאָך האָב איך געפֿונען טויזנט תירוצים ... "די שמשטע האָט גענוג
פֿאַרדינט אָן מיר, זי מעג מיר געבן אַ צולאָג," איך זאָל זי בעטן,
וואָלט זי מיר אליין געגעבן, "איך וועל איר מיט גאָטס הילף אַ מאָל
באַצאָלן" ... נאָר איך האָב אַלץ געזאָגט: "ניין, מען טאָר נישט" ...
און עס איז געבליבן – נישט! ... פֿריער איז עס געגאַנגען איינס נאָכן
אַנדערן: מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך אליין פֿרעג און איך אליין
ענטפֿער, נאָר דערנאָך, שפעטער אַ ביסל, כאָטש תוך כדי דבור, נאָר
דערנאָך, איז עפעס אַנדערש געוואָרן, עס איז געוואָרן צוזאַמען: יאָ
און ניין, ניין און יאָ און ווייטער ניין! עס איז געוואָרן אַ מחלוקת, און
נישט איז געוואָרן, נישט ווײַל איך האָב נישט געוואָלט, אָדער דעם
חשק פֿאַרלוירן; ניין, נאָר די האַנט האָט זיך נישט געקאָנט רירן; זי

האַט נישט געוויסט וועמען צו פֿאַלגן... אַ וואָ-ראַיה, איד בין דערנאָך שטאַרק מיד געווען. טאַקע ווי נאָך אַ גרויסער מחלוקת, ווי נאָך אַ הייסן וכוח מיט יונה לאַקש, וואָס וויל מיר אַלץ אַינרעדן, אַז דער גאון זײַל, זיצט אין גן-עדן מיט אַ פֿאַרראַצטער באַרד, ווײַל ער האָט נישט געהאַלטן מיט חסידות!

— אַזאַ פֿערד!... נאָר מיד בין איד געווען; איד דערמאָן מיד גאַנץ זיכער, זיכער! דאָס אייגענע איז געווען פורים, ווען איד האָב געטראָגן פֿון פרץ פֿינהאַלץ, פֿון גבֿיר, דעם רבֿ, שלח-מנות. איד האָב געהאַט אַ פֿול מויל מיט וואַסער, די צונג איז מיר אַרומגעלאָפֿן אין מויל ווי משוגע, ווי איד לויף אַצינד אַרום אין בית-מדרש. די הענט האָבן מיר געציטערט; אַ שטיק טאַרט, מאַקעראַנדלעך, עפעס נאָך עטלעכע מינים... איד, נאָשער, האָב געוואָלט, איד, ערלעכער מאַן, האָב נישט געוואָלט!...

— מען זאָגט: "יצר-טובֿ", זאָל זײַן אַזוי! אָבער סײַ ווי סײַ, בין איד דאָך נאָר אַ דירה, וווּ עס וווינען צוויי שכנים, איינער הייסט: יצר-טובֿ, דער צווייטער — יצר-הרע. נישט אַזוי? ווײַטער די מעשה מיט די נעמען... אָבער ווער זענען זיי? ווער בין איד?

— איד בין אַ דירה. איד בין אי דער גוטער שכן, אי דער שלעכטער שכן, אַלץ איד, און דערצו וויל איד וויסן, ווער איד בין?! כאַ, כאַ, כאַ! — שאַ! נעכטן ערשט, דער עולם האָט געלאַכט, וואָס איד בין געבליבן שטיין אויף איין אָרט, אפֿשר אַ שעה! איד ווייס, וואָס איד בין געשטאַנען! איד האָב נישט געקאָנט גיין: מען האָט געהאַקט האַלץ אויפֿן שול-הויף, האָב איד געוואָלט גיין פֿרווון, צי איד קאָן אַ שײַט-האַלץ צוהאַקן, צי קאָן איד אַרבעטן... איד האָב שוין אָנגעהויבן גיין; שטייען צוויי בענק: אין דער זײַט אַ באַנק, אין יענער זײַט אַ באַנק. דאָ דערציילט מען, אַז מען הייצט אין באַד, הייבט מיר אָן בײַסן דאָס גאַנצע לײַב און איד וויל צוגיין צום קעסטל, אַרויסשלעפֿן דאָס בעזעמל און גיין אין באַד אַרײַן... קעגן איבער האָט זרח מלמד דערציילט יענקל קעצלען, אַז אין "בעל-עקדה" איז דאָ אויף דער היינטיקער סדרה אַ פלאי-פלאַימדיקער דרוש! וויל איד וויסן, וואָס זרח מלמד איז געפֿעלן, צולויפֿן צו דער מזרח-וואַנט און אַראָפּכאַפֿן דאָס ספֿר... נו בין איד טאַקע געשטאַנען! די פֿיס האָבן נישט געוויסט וועמען צו פֿאַלגן: צי דעם בערל חנהטשעס, וואָס וויל

גיין האַלץ האַקן, צי דעם בערל חנהטשעס, וואָס וויל גיין אין באַד אַרײַן, ווײַל עס בײַסט אים, צי דעם בערל חנהטשעס, וואָס וויל וויסן, וואָס זרח מלמד איז געפֿעלן!... איך בין טאַקע אַזוי לאַנג געשטאַנען, ביז איך האָב מיך דערמאַנט, אַז איך האָב נאָך קיין מנחה נישט געדאַוונט!

– נו, על-כן? ווינען אין מיר שוין פֿיר פאַרשוניען! אַ האַלצהאַקער, אַ בעל-עקדהניק, אַ בעדער און דער לעצטער – אַ מנחה-דאַוונער, וועלכער האָט אַלע אַרונטערגעיאָגט הינטערן אויוון, זיי זאָלן קיין פֿיפּס נישט געבן. נאָר ער האָט צו שאַפֿן, און די פֿיס מוזן אים פֿאַלגן. אַ וואָ-ראַיה איך בין טאַקע צוגעגאַנגען צו דער וואַנט און האָב געדאַוונט!

אַ שטיקל אמת שטעקט דערינען... וואָרעם זיי זענען נישט פֿאַרלוירן געוואָרן; זיי האָבן זיך נאָר באַהאַלטן הינטערן אויוון, זיי האָבן פֿון דאָרטן אַרויסגעקוקט... זיי האָבן געוונקען צו מיר, און האָבן מיך מבטל געווען! אין מיטן שמונה-עשרה האָב איך אַלץ אין זינען געהאַט: האַלץ האַקן, שמײַסן זיך אויף דער העכסטער באַנק אין באַד, און דעם בעל-עקדהס דרשות אויך!...

– נו, אַ כלל? וואָס העלפֿט דער יצר-טובֿ מיטן יצר-הרע, אַז איך בין אַ מאָל דריי, און אַ מאָל פֿיר!

אַט אַצינד פֿיל איך, אַז "איך" אַליין בין עפעס אַ גאָרנישט! איך אַליין וואַלט גאָרנישט געלעבט. איך אַליין, ווען איך לעב אַפֿילו, וואַלט איך מיך אין דער פֿרי אַפֿילו פֿון דער באַנק נישט אויפֿגעהויבן, איך וואַלט געלעגן ווי אַ גולם עד סוף כל הדורות... איך בין טאַקע אַ גולם, איך האָב נאָר קיין נשמה נישט; וואָס דען? אַלץ אַרום לעבט, אַלץ אַרום האָט נשמות, די נשמות זייערע לאָזן אַרויס פֿון זיך אַזוינע לאַנגע, דינע, שפיציקע פֿעדעמלעך, אַזוינע שטראַלן, און זיי כאַפֿן זיך און טשעפען זיך אין מיר, קריכן אין מיר אַרײַן, רירן מיך, שטעלן מיך אויף די פֿיס, הייסן מיך גיין, טאָן, לויפֿן... אָבער איך אַליין בין גאָרנישט!

ווער דען פֿאַרט קלערט? האָ? ווער זיצט אין מיר און קלערט? ווייטער אַ פֿרעמדער? נישט איך?

– נו, זאָל זײַן אַ פֿרעמדער! ווער איז ער? ווי קומט ער צו מיר? צי בין
איד אַ שטייג און ער – אַ פֿייגעלע? ... דוד המלך, עליו-השלום, זאָגט:
יונתי, הייסט עס מיין טײַבעלע! – וויל דאָס טײַבעלע האָלץ האַקן,
אין באָד אַרײַן גיין, אַראָפּגנבֿענען פֿון שלח-מנות, אַוועקשניפֿן אַ
קיכל בײַ דער שמשטע, און תּוך כּדי דבור זען דעם בעל-עקדהס
דרשה? ... פֿו, טײַבעלע, נישט שײַן! ביסטו עס, מעגסטו זיך שעמען!

– כאָ! כאָ! כאָ! בערל חנהטשעס איז אַ טײַבעלע, אַ פֿייגעלע; בערל
חנהטשעס האָט אַ קליין פּיסקעלע מיט פֿליגעלעך, בערל חנהטשעס
וועט אַ מאָל אַרויספֿליען פֿון דער שטייג...

– נו, בערל חנהטשעס, דעמאָלט וועסטו אויך קלערן ווער דו ביסט?
אויך זײַן אַ יתום, אויך זײַן אַ בטלן, אויך זײַן משוגע?

– אַוודאי! ווער דען? די שטייג איז משוגע? די שטייג איז אַ יתום?

– רבּונו של עולם! ווער בין איד פֿאַרט?

2.

עס קומט אין בית-מדרש אַרײַן וואָלף סוחר.

בערל חנהטשעס דערזעט אים, און אַנטלויפֿט אָן אַ זײַט. וואָלף סוחר
וואַשט די הענט, ווישט אָפּ אָן דער פּאַלע, נעמט אַרויס פֿון דער שאַנק
אַ ספֿר און זעצט זיך אַרײַנקוקן. בערל חנהטשעס לאָזט פֿון אים
קײַן אויג נישט אַראָפּ...

– ווער איז ער? – פֿרעגט ער זיך און ענטפֿערט זיך באַלד:

– וואָלף סוחר! – איר גיט זיך דערבײַ אַ שטאַרקער קניפּ אין באַק
אַרײַן...

– בהמה! חמור! וואָלף סוחר איז אַזוי ווי בערל חנהטשעס! אַזוי
הייסט ער; נאָר ווער איז ער? ... צי איז ער אײַנער, צוויי, צי דריי?
וויפֿל פֿייגעלעך פּישטשען אין זײַן שטייג, פֿאַרשטייטו, וואָיטעק !!

ער האָט זיך נאָך שטייפֿער צוגעצויגן דעם קאַפּ.

– לאַמיד קלערן...

– אַצינד איז ער איינער, איין וואָלף סוחר... ער זיצט און לערנט! פֿאַרטיפֿט, ער זעט מיד נישט. ער לערנט אַוודאי נדרים, זיין פרק, מער קאָן ער נישט... אַצינד איז אַ קונם קונח קונס... אַצינד איז ער אַ "לשון שבֿדו [להם] חכמים". אַצינד ווייס איך וואָס ער איז, אַ פרק נדרים... דערנאָך? דערנאָך וועט וואָלף סוחר אַראָפּגיין אין גאָס אַריין, וועגן תבואה אויף אַ פֿאַלשער וואָג, אַפּנאַרן גאַנץ קרוין פּוילן און אַהיים גיין געבן דעם ווייב, דער אַרעמער, דערשלאַגענער, טויבע, צוועלף פעטש מיט פֿיר דזשאָך! זעסט דאָס לעמעלע, בערל חנהטשעס! זעסט דאָס שעפֿעלע, זעסט, ווי עס קנייטשט איין דעם שטערן, זעסט די פֿרומע אייגעלעך?, זעסט, זעסט! און דו שוטה, דו בערל חנהטשעס, דו חמור, ווילסט מיר איינרעדן, אַז דאָס איז דער אייגענער גנבֿ פֿון גאָס, דער אייגענער רוצח פֿון דער היים? ניין, בערל חנהטשעס! מיר וועסטו דאָס נישט איינרעדן! ניין, ניין! – נישט אַזוי קוקט אַ גנבֿ, נישט אַזוי זעט אויס אַ רוצח!... שוטה!...

– איך זאָג דיר, בערל חנהטשעס, אַז עס זענען דאָ דריי וואָלף סוחרס... איינער איז אַ לעמעלע, אַ פֿרום לעמעלע, וואָס זיצט און לערנט נדרים און וועט אויף יענער וועלט אויך לערנען נדרים, און טאַקע מיטן רבּונו של עולםס פירוש... דער צווייטער – איז אַ גנבֿ און וועט דאָרטן אויך כאַפּן פֿון די טעלער; דער דריטער איז אַ רוצח, וואָס הרגעט דאָס ווייב מכות-רצח...

– אַ רחמנות אויף איר!... עס שניידט מיד ביים האַרץ, אַפֿט חלומט זי זיך מיר... זי בעט מיד אַ מאָל, ביינאַכט אין שלאָף, איך זאָל איר העלפֿן... דאָס הייסט: זי בעט נישט מיטן מויל, זי רעדט נישט, חו"ש, אַ ייִדישע טאַכטער רעדט נישט מיט אַ מאַנספּאַרשוינ... נאָר זי קוקט אויף מיר מיט אַזאַ... מיט עפעס אַזאַ... מין קוק...

– רבּונו של עולם! קוקן מעג זי דאָך! זי מעג קוקן אויף אַ מאַנספּאַרשוינ!...

– כאַ, כאַ, כאַ! איך אַ מאַנספּאַרשוינ... וואָלף סוחר איז אַ מאַנספּאַרשוינ, פּוילן זאָל ער, וואָלף סוחר! איך בין אים אַ שונא אויפֿן לעבן. איך האָב ביי אים אַ טאַג; נאָר אַ שונא בין איך אים! שינאת חינם טאַקע, נאָר אַ שונא... איך וואָלט אים געשטאַכן! יאָ!...

נאָר נישט דעם וואָלף סוחר, וואָס זיצט און לערנט, אַפֿילו דעם גנבֿ
נישט, נאָר דעם רוצח! אים וואָלט איד געשטאָכן... איד אַליין קאָן
נישט, איד אַליין האָב נישט צו שאַפֿן, איד בין נאָר אַ שטייגל... איד
האָב אַפֿילו אַ קניפיק, אַ שאַרפֿן קניפיק, גאָר אַ שאַרפֿן, מען קאָן
מיט אים נעגל שניידן, אַ קאָפּ גאָלן...

איד מאַך מיר אַפֿילו קיין לאַמטערן נישט, ווייל עס איז מיר אַ שאַד
דער קניפיק, ער זאָל נישט שטומפיק ווערן...

דאָך איד אַליין קאָן נישט... מען דאַרף, עס זאָל מיר עמעץ הייסן;
עפעס אַ בת-קול, עפעס איינער, אַפֿילו זרח מלמד! זאָל ער אַליין מיד
הייסן! ווער שמועסט, ווען זי זאָגט מיר, אַזוי שטיל, ביינאַכט אין
חלום: נאָר זי וועט נישט זאָגן, אַ ייִדישע טאַכטער וועט נישט זאָגן.
חס-ושלום! איד וואָלט זי פֿיינט געהאַט, זי זאָל מיט מיר רעדן.

— אַזוי איז בעסער, קוקן זאָל זי, און שטענדיק, און אַ גאַנצע נאַכט;
בייטאָג קאָן נאָך עמעץ דערזען, חס-ושלום! עס איז גענוג יעדע
נאַכט...

— אַ! ווי שיין וואָלט עס געווען! איד וואָלט אַרויסגענומען דעם
קניפיק, איבערגעגאַנגען די כאַליעווע, איין מאָל, צוויי מאָל, דריי
מאָל, און בוך!...

— כאַ, כאַ, כאַ! עס וואָלטן אַרויסגעלאָפֿן געדערעם און געדערעמלעך.
כאַ, כאַ, כאַ! און בלוט, רויט בלוט... כאַ, כאַ, כאַ!

— ניין, וואָלף סוחר, נדרים-לערנער, נישט דיד מיין איד! יענעם,
יענעם, דעם רוצח... גאָרנישט דיד!

— הערסט, בערל חנהטשעס, ווען דו ביסט אַ מענטש, ווען דו ביסט
נישט קיין יתום, קיין בטלן, קיין משוגענער, קיין חקרן, וואָלט שוין
אַלץ גוט געווען... טייבעלע וואָלט אַפֿילו געוויינט, זי וואָלט דאָך
געוואָרן אַן אַלמנה, נאָר איד וואָלט איר אין חלום געזאָגט: טייבעלע,
גענוג, דו האָסט צוויי מאַנען, איינער גנבֿעט, דער צווייטער זיצט און
לערנט, וואָס טויג דער דריטער? ווילסט דווקא דריי? דווקא מען זאָל
דיך, טייבעלע, שלאָגן, דווקא דו זאָלסט וויינען גאַנצע טעג און גאַנצע
נעכט...

— און אפֿשר איז ער פֿאַרט נאָר איינער? ...

— בערל חנהטשעס! דריי זענען זיי, לאַמיר זיך וועטן! קום אומישנע, ווייל ער זיצט דאָ און לערנט, קום אין גאָס אַרײַן, וועסטו זען, ווי יענער גנבֿעט דערווייל אין גאָס... דערנאָך ווי ער שלאָגט, קום! וועסטו זען! ...

ער הייבט זיך אויף, לויפֿט אויף די נעגל צו דער טיר, שלעפט אַרויס דעם שליסל און פֿאַרמאַכט פֿון יענער זייט...

.3

ער קומט צוריק, בלאָס און אין פעס...

— זיי האָבן זיך באַהאַלטן, די גנבֿים! וואָס האָבן זיי צו טאָן? עס איז היינט נישט קיין טאָרג! עפעס אַ יום-טובֿ, עס הענגען פֿאַנען, מען קאָן נישט גנבֿענען... טייבעלע איז נישט אין דער היים... זי האָט געמוזט גיין צו אַ שכנה. די טיר איז צו... זיי האָבן זיך אפֿשר ביידע באַהאַלטן! איך האָב אַרײַנגעקוקט דורכן פֿענצטער. אונטערן בעט, האָט זיך מיר געדאַכט, רירט זיך עפעס. אויף דער פּאָדלאָגע האָט זיך דער שאָטן געהוידעט, געוואָרפֿן, געצאָפֿלט! אַ קשיא אויף אַ מעשה, ער זיצט דאָ און לערנט, און זיי ליגן אונטער די בעטן... ווו דען זאָלן זיי ליגן! —

— און וואָלף סוחר, דער תם, דער נדרים-לערנער האָט אַפֿילו נישט געהערט, אַז איך האָב אויף און צוגעשלאָסן די טיר! ער איז אַזוי פֿאַרטיפֿט אין לערנען!

— און אפֿשר לערנט ער גאָרנישט? אפֿשר זיצט דאָ דער גנבֿ און וויל אָפּנאָרן מיך מיטן רבונו של עולם?

— וואָלף! — רופֿט ער אים פלוצלינג.

— וואָס איז?

— גאָרנישט!

— בטלן!

אין אַ מינוט שפעטער.

– וואָלף!

– וואָס איז?

– איך האָב אַ קניפיקל!

– וויל דיר!

– ווילסט זען?

– ניין!

– דאָרף מען נישט!

אין אַ פאָר מינוט אַרום :

– וואָלף!

– וואָס?

– דו לערנסט, צי דו מאַכסט נאָר אַזוי?

– וואָס גייט עס דיר אָן?

– איך דאָרף נייטיק וויסן, כ'לעבן, נייטיק!...

– שטיל, משוגע!

און נאָך אַ פאָר מינוט :

– וואָלף!

– וואָס איז?

– וויפֿל ביסטו?

וואָלף סוחר ווערט ביז, מאַכט צו די גמרא און גייט אַרויס פֿון בית-
מדרש ; בערל חנהטשעס בלייבט אַליין.

– צי האָב אײַך גערעדט מיט וואָלפֿן? און וואָס האָב אײַך מיט אײַם אַזױנס גערעדט? וואָס איז ער אַנטלאָפֿן? ווי בין אײַך אַרױסגעגאַנגען? האָ? וואָס טוט בײַ מיך אין האַנט דאָס קניפיקל?

ער ווונדערט זיך שטאַרק, און נאָך מער, בפרט, אַז ער דערזעט, אַז ער האָט זיך דורכגעשניטן די כאָליעווע. ער ווערט בײַז.

– בערל בטלן! דו אַליין האָסט צעשניטן דיין כאָליעווע! דו האָסט אַנדערע כאָליעוועס? טײַבעלע וועט דיר ווייטער שענקען אַ פּאַר שטיוול? זי האָט ווייניק געלעזט פֿאַר יענע שטיוול! זעסטו, בטלן, זעסטו, משוגע, זעסט, עס איז עמעץ אין דיר און נישט דו! זעסט?

– לאָמײַך נאָר אַליין זען, ווי דו זעסט אויס, חמור, וואָס לאָזט זיך די שטיוול צעשניידן! לאָמײַך דײַך אַנקוקן, בטלן!

ער לויפֿט צום פיור, כאַפט די שמאַטע אַראָפּ פֿון קאַפּ און הייבט אָן רײַבן און פּוצן דאָס מעש.

– אײַך זע דײַך אַ ביסל, בטלן, – וואָרט, וואָרט, אײַך וועל דײַך נאָך בעסער זען. אײַך וועל דיין גאַנץ טרפֿה פּרצוף זען, דיין חמור-קאַפּ!...

ער לאָזט זיך אַראָפּ אויף די קני און רײַבט מיטן גאַנצן כּוח. ער בלייבט דאָך פּלוצלינג שטיין.

– ווער פּוצט דעם פיור? ווער? אײַך? אײַך האָב כּוח? אײַך האָב דען הײַנט געגעסן, נעכטן געגעסן? וואָס איז הײַנט? דינסטיק! מאָנטיק און דינסטיק האָב אײַך דאָך נישט קיין טעג. ווער רײַבט?!

ער האָט זיך צוריק צוגעכאַפט צו דער אַרבעט.

– זאָל רײַבן ווער עס וויל, אײַך, צי דער פֿויגל, צי דער טױב. דער יצר-הרע, צי דער יצר-טובֿ, נאָר דיין בטלניש טרפֿה פּרצוף מוז אײַך זען! באַלד, באַלד! און אויף אַ מאָל!

ער פֿאַרמאַכט די אויגן און רײַבט ווייטער אַ ווײַלע מיט כּוח. דערנאָך עפֿנט ער די אויגן און דערזעט זיך.

— כא, כא, כא! אזוי זע איך אויס, אַ מת, אַ ריינער מת! צו נעמען
אויף דער טהרה-ברעט, צו לייגן שערבלעך אויף די אויגן!

— זעסט, טייבעלע, ווי איך זע אויס! זעסט! און אזוי זע איך אויס,
ווען דו דערלאנגסט מיר אלע מאָל אַ שטיקל ברויט... אַנישט, ווי
וואָלט איך נאָך אויסגעזען?

ער פֿאַרטראַכט זיך, און דערמאָנט זיך ווייטער.

— אַ מת! דאָס בין איך, יאָ, יאָ! דאָס איז בערל בטלן, בערל יתום,
בערל משוגע! אָט דאָס! דאָס! און ווער בין איך פֿאַרט?

ער קוקט אויפֿן פיור און קוקט אויף זיך.

דאָרטן זעט מען נישט די צעריסענע כאַליעוועס! ווונדערט ער זיך און
ווערט בייז.

— אַ מכה דיר! — שרייט ער פלוצלינג אויס — אַ מכה דיר, דו פיור-
מענטש! דו דאַרפֿסט אויך האָבן צעריסענע כאַליעוועס! אַז איך האָב,
דאַרפֿסטו אויך האָבן!

ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט מער אויף דער פּאָדלאָגע, אָנגעשפּאַרט
דעם קאָפּ אויף דער ערד און אַריינגעשטופט די פֿיס אין פיור.

— איך זע נישט, נאָר דו האָסט, דו האָסט צעריסענע כאַליעוועס!
זעסט!... אויפֿצוהייבן זיך איז אים שוין שווער. עס האָט זיך אים
געדאַכט, אַז דער מענטש אינעם פיור האָלט אים צו ביי די פֿיס; ער
האָט זיי דאָך אָפּגעריסן, אויפֿגעהויבן זיך, אַ ביסל פֿאַרווונדערט, אַ
ביסל דערשראָקן.

— פיור-מענטש! בטלן! — האָט ער זיך גערייצט און פֿאַרט מורא
געהאַט צו קוקן אין פיור אַריין. ער איז צוגעלאָפֿן צום אויוון,
אָנגענומען אויף די הענט קאַלך און פֿאַרשמירט דעם פיור.

— ליג דאָרט אין דער קרענק, קוק נישט אַרויס!

דער קאָפּ האָט אים אָנגעהויבן שטאַרק וויי טאָן און די פֿיס האָבן
אים געבראַכן, ער האָט זיך ווייטער פֿאַרטראַכט.

– לאַמיד נאָר עפעס דערמאָנען...

– אַצינד טוט מיר וויי דער קאָפּ... אַז דער רוצח שלאָגט טייבעלען
טוט מיר וויי דאָס האַרץ... עס ברעכן מיר די פֿיס. אַז איך גיב מיר אַ
קניפּ אין באַק, פֿלאַמט מיר די באַק, ווייל איך האָב אַ באַק, איך
האָב הענט און פֿיס, איך האָב אַ קאָפּ מיט אַ האַרץ און האָב אַפֿשר
אַ נשמה אויך – אַלץ האָב איך. נאָר וואָס בין איך אַליין? נישט די
באַק, די פֿיס, נישט דאָס האַרץ, נישט דער קאָפּ, נישט די נשמה.
וואָס דען? גאַרנישט...

– איך זאָל מיד קאָנען מאַבד עצמו לדעת זיין, און אַליין זען, וואָס
עס וועט זיין, וואָס עס וועט בלייבן, אַז עס וועט אַוועקפֿאַלן דער
קאָפּ, די הענט, די פֿיס, די באַק, די צעריסענע כאַליעוועס...
דעמאָלט וואָלט איך אַפֿשר עפעס געוויסט? צי וואָלט נישט אַ יושר
געווען צו פריוון...

– ווען זי זאָל נאָר הייסן! אַפֿשר וואָלט איך עס ביי אים געפרוּווט?

באַאַרבעט און צוגעגרייט פֿון בעריש גאָלדשטיין, לעאָנאַרד פּראָגער, נח מילער און רפֿאל פֿינקל.

Copyright © 2001 Noyekh Miller and Leonard Prager
All Rights Reserved